

Terminologia de la sida. Introducció

La repercussió social i humana de la infecció pel virus de la immunodeficiència humana (VIH) i la síndrome d'immunodeficiència adquirida (sida) en el nostre món d'avui resulta d'una magnitud indiscutible. Malgrat la realitat incontestable de les xifres actuals d'afectats i malalts, al llarg de les dues dècades i mitja transcorregudes des de l'aparició dels primers casos de la infecció s'han anat coneixent progressivament els mecanismes de transmissió del virus i s'han produït avenços notables en la prevenció i tractament de la malaltia. A banda de la millora de la qualitat de vida dels afectats i de l'esperança generada per les noves possibilitats terapèutiques, des del punt de vista lingüístic aquest progrés ha creat noves necessitats terminològiques, bàsicament per a designar les noves realitats conceptuals que han anat sorgint.

Aquest diccionari vol ser una eina que faciliti l'ús normal de la terminologia catalana relacionada amb el món de la infecció pel VIH i la sida. L'obra aplega i defineix 523 termes catalans, amb les equivalències corresponents en castellà, francès i anglès, i indicacions de les relacions de sinonímia entre els termes. A més a més, molts articles ofereixen notes amb informació contextual i, com a complement, el diccionari inclou tres taules amb les denominacions catalanes de més de 70 termes molt específics (fàrmacs antiretrovirals, malalties definidores de sida i proteïnes del VIH).

Des del punt de vista terminològic, la *Terminologia de la sida* té unes característiques singulars. Per una banda, es tracta d'un diccionari centrat en una única malaltia, per bé que, a causa de les seves característiques intrínseques, la sida manté una relació transversal amb diverses disciplines mèdiques (epidemiologia, farmacologia, immunologia, microbiologia, medicina interna, pediatria o oncologia, per citar-ne unes quantes) i amb altres àrees del coneixement, relacionades tant amb la biologia cel·lular com amb la biologia molecular. Tenint en compte aquest ampli ventall de disciplines implicades, un primer repte en l'elaboració de l'obra era establir uns criteris de selecció de nomenclatura coherents i consensuats entre tots els especialistes, per a controlar sistemàticament la pertinència i exhaustivitat dels termes, sense depassar els objectius fixats per a un diccionari terminològic com aquest.

Per una altra banda, s'ha tingut molt en compte qui són els destinataris de l'obra: tant els professionals i estudiants de medicina –especialment els qui treballen en l'àmbit assistencial–, com els mediadors lingüístics (periodistes, traductors o correctors) que necessiten una eina de consulta per a redactar, traduir o corregir textos que contenen terminologia mèdica relacionada amb el món del VIH i la sida. A més a més, tenint en compte la dimensió social que té aquesta malaltia i que li confereix un interès humà afegit, s'ha procurat que aquesta terminologia fos per a qualsevol persona, encara que no fos un especialista. Aquest era el segon dels reptes que assumíem en elaborar aquesta obra. Amb aquesta voluntat, les definicions han estat revisades pel conjunt de l'equip de treball amb l'objectiu d'optimitzar-ne la precisió i la concisió i s'han complementat les informacions amb un gran nombre de notes explicatives.

En definitiva, tant la selecció de la nomenclatura com el tractament que s'ha donat als articles terminològics, s'han ajustat als objectius de divulgació especialitzada pretesos, però sense defugir els tecnicismes pertinents.

Críteris de selecció de termes

El treball terminològic sistemàtic dut a terme s'articula entorn de l'arbre de camp, que precedeix el cos del diccionari. L'arbre de camp representa l'estructuració temàtica que, a manera d'esquelet, organitza conceptualment l'obra i guia la selecció i la classificació dels termes, d'acord amb els criteris de pertinència definits.

Consegüentment, aquest diccionari conté els termes propis de l'univers nocional de la infecció pel VIH i de la sida, siguin termes específics (com ara *malaltia definidora de sida*, *prova de detecció del VIH* o *soca R5X4*), siguin termes comuns a d'altres patologies (és el cas de *antiretroviral*, *leucopènia* o *toxoplamosi*), o compartits amb altres àmbits (per exemple, *aconsellament*, *epidèmia*, *limfòcit*, *nucleocàpsida* o *reacció en cadena per la polimerasa*). Altrament, com a criteri general, en aquest diccionari no s'han inclòs termes que han quedat obsolets bé per la denominació o bé pel concepte que designen (és el cas de *complex relacionat amb la sida*).

Tractament dels articles terminològics

Els termes apareixen, tant al cos del diccionari com als índexs, segons l'ordre seqüencial (*recompte de limfòcits T CD4* i no *limfòcits T CD4*, *recompte de*) i segueixen l'ordenació alfabètica discontinua, que evita interrupcions en els termes d'una sèrie, segons la qual els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (principalment apòstrofs i guionets) i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics: per exemple, *virus*, *virus atenuat*, *virus d'Epstein-Barr*, *virus de la immunodeficiència humana*, *virus salvatge*.

Pel que fa a les sigles corresponents als noms dels virus s'ha considerat que el sufix numèric (*VIH-1*, *VIH-2*) està vinculat al terme i que, per tant, és l'element de base (*VIH*) el que marca l'ordenació. Així mateix s'ha determinat que els símbols no representats amb caràcters alfabètics o numèrics (*VIH+*, *VIH-*) apareguin en posició final. Per tant, aquesta sèrie de termes apareix ordenada amb la seqüència que reproduïm a continuació: *VIH*, *VIH-1*, *VIH-2*, *VIH+*, *VIH-*.

Els noms dels compostos químics i altres termes científics que comencen per un prefix numèric o literal —sigui de l'alfabet que sigui— seguit d'un guionet s'ordenen sense tenir en compte aquest prefix i segons el criteri general: així, *γ-globulina* es trobarà entre *glòbul vermell* i *grup d'ajuda mútua*.

Els substantius es presenten en singular, llevat dels casos de plurals lexicalitzats (*línies directrius* f pl). Si són de doble gènere duen el doble indicatiu de la categoria gramatical (*drogodependent* m i f) i quan hi ha variacions gràfiques entre l'un i l'altre, es mostra la forma femenina a continuació de la masculina (*portador -a* m i f). Els adjectius, també en singular, es presenten igualment amb la terminació femenina si escau (*immune*, *immunitari -ària*).

Les denominacions catalanes que designen més d'un concepte es presenten en articles terminològics independents. Aquests termes homògrafs s'han diferenciat amb un número a fi d'evitar confusions. Per exemple, les dues entrades *cas* del diccionari ('manifestació d'una malaltia' i 'individu amb una malaltia') s'han distingit com a *cas¹* i *cas²*.

En algunes disciplines mèdiques rellevants en el context de la sida, l'ús de sigles és molt productiu a l'hora de designar conceptes. La gran majoria d'aquestes sigles ens arriben a través de l'anglès, en la seva forma original. Sempre que ha estat possible, i amb el consens dels especialistes, s'ha introduït la forma catalana de la sigla, de manera que les lletres que la constitueixen corresponen al sintagma desenvolupat en català: és el cas de *càrrega viral (CV)*, *inhibidor de la transcriptasa inversa anàleg de nucleòsid (ITIAN)* o *teràpia antiretroviral de gran activitat (TARGA)*. Tanmateix, quan la sigla anglesa té un ús molt fixat, s'ha mantingut. En aquests casos, com a criteri general, s'ha recollit el sintagma desenvolupat en català sempre que s'ha documentat en textos especialitzats i que els especialistes n'han confirmat l'ús arrelat: per exemple, *factor de necrosi tumoral (TNF)* o *repetició terminal llarga (LTR)*. En canvi, s'ha optat per oferir únicament la sigla quan la creació d'una forma desenvolupada catalana s'ha valorat com a poc viable: és el cas concret de *NASBA* ('amplificació basada en la seqüència d'àcid nucleic').

Com a criteri d'economia formal en algunes de les definicions en què concorren termes sintagmàtics molt llargs s'ha emprat la sigla o el símbol en lloc de la denominació descriptiva del terme: per exemple, *VIH* per *virus de la immunodeficiència humana*.

Atesa la fluctuació internacional en les denominacions de determinades tipologies de termes, s'han aplicat com a normes generals les recomanacions dels organismes nacionals i internacionals d'estandardització, quan n'hi ha. Així, els noms comuns dels enzims, com a criteri general, s'han adaptat segons els acords de la sessió de normalització de nomenclatura d'enzims que va tenir lloc l'11 de gener de 2000, que té en compte i aplica al català les recomanacions de la Unió Internacional de Bioquímica i Biologia Molecular (IUBMB, Union of International Biochemistry and Molecular Biology) per a les denominacions en llengua anglesa (veg. el document del TERMCAT *Criteris per a la denominació comuna dels enzims*).

Pel que fa al nom dels agents patògens, s'han seguit les normes proposades pels organismes internacionals competents: el Codi Internacional de Nomenclatura Botànica (ICBN, International Code of Botanical Nomenclature), el Codi Internacional de Nomenclatura Zoològica (ICNZ, International Code of Zoological Nomenclature), el Codi Internacional de Nomenclatura de Bacteris (The International Code of Nomenclature of Bacteria) del Comitè Internacional de Sistemàtica de Procariotes (ICSP, International Committee on Systematics of Prokaryotes), i el Codi Internacional de Classificació i Nomenclatura de Virus (*The International Code of Virus Classification and Nomenclature*) del Comitè Internacional de Taxonomia de Virus (ICTV, International Committee on Taxonomy of Viruses). Pel que fa a denominacions científiques adaptades al català, només s'han considerat aquells casos que estan resolts, quant al tàxon i la nomenclatura, amb coherència i consens generalitzat entre els especialistes de l'àmbit corresponent.

El diccionari recull les relacions de sinonímia entre els termes catalans. En aquests casos només un dels termes remesos agrupa la definició, les equivalències i la nota, sia el sinònim que s'ha considerat preferent (per exemple, *leucòcit* respecte de *glòbul blanc*), sia, en cas de sinonímia absoluta, el terme que per ordre alfabètic apareix en primer lloc (com ara *període de seroconversió* respecte de *període finestra*).

Les equivalències en castellà, francès i anglès apareixen en ordre alfabètic discontinu. Les sigles i les abreviatures figuren al darrere del conjunt d'equivalències de cada llengua.

Per a facilitar la consulta del diccionari, al final de l'obra s'inclouen uns índexs alfabètics bilingües castellà-català, francès-català i anglès-català que permeten accedir als articles a partir de les denominacions castellanes, franceses i angleses, respectivament.

L'obra es clou amb les referències bibliogràfiques de les fonts emprades en l'elaboració del diccionari, classificades en obres especialitzades, terminològiques i lexicogràfiques. Com a dada remarcable, es pot destacar que una part significativa de la documentació consultada correspon a recursos en línia.

Un dels aspectes destacables de l'elaboració d'aquest diccionari ha estat l'estudi i normalització de formes neològiques que requerien la intervenció del Consell Supervisor del TERMCAT¹. Destaquen especialment els neologismes aprovats com a alternativa a manlleus anglesos d'ús habitual en català: per exemple, *compliment (adherence)*, *dit de zinc (zinc finger)*, *no progressor –a de llarg termini (long term non-progressor)* o *pacient naïf (naive patient)*. Igualment, el Consell Supervisor ha actualitzat la definició d'alguns termes que varen ser normalitzats anteriorment, per adequar-los a l'estat dels coneixements actuals, com ara *sidós –a* o *síndrome d'immunodeficiència adquirida*.

Un diccionari com aquest, malgrat que recull la terminologia d'un àmbit tan concret i específic, no es pot considerar una obra tancada. El nostre desig seria que aquesta *Terminologia de la sida* quedés obsoleta en un futur més o menys proper, perquè això voldria dir que el camí de la recerca de solucions a aquesta malaltia continua avançant. Mentrestant, encoratgem els especialistes a utilitzar el conjunt de termes que s'ofereix en aquest diccionari, amb l'objectiu de fomentar l'ús de la llengua catalana en el seu àmbit d'especialitat i contribuir, gràcies al consens terminològic, a l'entesa professional i humana entre les persones que hi estan implicades.

TERMCAT

¹ EL Consell Supervisor és l'organisme que s'ocupa de la normalització formal de la terminologia catalana i està format per membres designats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i per membres del TERMCAT.